

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

5

«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»

1955

ЗМІСТ:

	Стор.
Справа миру — в руках народів	3
<i>Н. Переверзева</i> — Оздоровлення дітей влітку	6
<i>Є. Сухенко</i> — Ознайомлення дітей з явищами суспільного життя	9

З ДОСВІДУ

<i>Н. Кривошеєва</i> — Керівництво іграми з будівельним матеріалом в молодшій групі	15
---	----

<i>Г. Зельвенська</i> — Листування друзів	20
<i>В. Усачова</i> — Дружба	23
<i>М. Полякова</i> — Тіто і Лоло	25

НА ДОПОМОГУ КОЛГОСПНИМ ДИТЯЧИМ УСТАНОВАМ

<i>Г. Довбня, Г. Зельвенська</i> — План роботи вихователя в колгоспній дошкільній установі	29
--	----

СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Соловейко (сл. <i>Г. Бойка</i> , муз. <i>А. Філіпенка</i>)	38
Чий буде вінок (сл. <i>П. Воронька</i> , муз. <i>Р. Верещагіна</i>)	39
<i>Ф. Петров</i> — Я люблю свою сестричку	40
<i>Р. Егудіс</i> — На крыльчечке я сидела..., Спит Сережа сладко, сладко	40
<i>М. Лизвинець</i> — Черевики	40

КОНСУЛЬТАЦІЯ

<i>А. Піоніковський</i> — Догляд за овочевими рослинами	41
---	----

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

<i>Ю. Ступак</i> — Проблеми дошкільного виховання в творах Івана Франка	45
---	----

Редакційна колегія:

*О. Ф. Єгорова, Н. О. Красіна, Н. Ю. Переверзева, Ю. Ф. Петраківська,
Є. К. Сухенко, П. С. Ходченко, П. Р. Чамата, Т. І. Цвєлих (головний редактор)*

Журнал «Дошкольное воспитание»
(на українском языке)

Техредактор *О. О. Чала.*

Коректор *Г. Ю. Тітельман.*

Адреса редакції: Київ, Ново-Павлівська, 2. Тел. 6-50-43.

БФ 04547. Зам. К-95. Тираж 15.000. Друк. арк. 3. Обл.-видавн. арк. 4,5.
Формат паперу 70×108¹/₁₆. Підписано до друку 21.IV 1955 р.

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

Ознайомлення дітей з явищами суспільного життя¹

(Середня група)

Є. СУХЕНКО,

кандидат педагогічних наук

В пізнанні дитиною навколишнього світу велику роль відіграють різноманітні форми слова: розмови, бесіди, розповіді вихователя.

Розмова. Розмовляючи з дітьми (індивідуально чи колективно), вихователь виявляє їх досвід, іноді спрямовує його і систематизує. В середньому дошкільному віці особливо виявляється дитяча допитливість. Недарма письменник Б. Житков назвав свого героя Альошу, п'яти років, «чомучкою». Запитання дітей свідчать про розвиток їх інтелектуальної діяльності. Умілі, розумні відповіді дорослих задовольняють допитливість дитини, стверджують її правильне ставлення до навколишнього життя.

Діти цього віку починають особливо цікавитись взаємовідносинами між людьми: «Мамо, хто найголовніший у світі?», «Хто народився найпершим?» Їх дуже цікавить походження речей: «Як зробили скло?», «Звідки беруть сіль?», «А цукор теж на заводі роблять?» Запитуючи, дитина прагне проникнути в суть явищ, встановити взаємозв'язок між ними.

Доктор педагогічних наук Менчинська в опублікованому «Щоденнику матері» наводить приклад, як її син, Саша, дізнавшись, що міль їсть шерстяні речі, протягом цілого дня ставив запитання: «Що ще їсть міль? Міль їсть хліб? А стілець? А велосипед?»

Вихователь повинен уважно ста-

вити до запитань дітей, глибоко вникаючи в їх суть, відповідати серйозно, не нервувати, якщо дитина по кілька разів запитує про те ж саме.

Уважне серйозне ставлення до всіх запитань дитини підтримує її інтерес до навколишнього життя, сприяє розвитку допитливості. Вихователь повинен пам'ятати, що початок думки саме лежить у запитанні.

Під час розмови, бажаючи довідатись, як сприйняли діти подані відомості, вихователь своїми запитаннями примушує дитину відповідати, сприяючи цим активізації дитячого мислення. Наприклад, діти приходять і розповідають, що мама купила в магазині смачні яблука. Вихователь запитує, звідки яблука попали в магазин (перед цим діти розглядали в групі картинки про збирання врожаю в саду і вихователь говорив їм про працю колгоспників, про вирощування в саду фруктів).

Для розвитку спостережливості і закріплення одержаних вражень вихователь під час приходу дітей запитує, що вони бачили нового на вулиці, хто йшов з ними в дитячий садок, що дитина робила у вихідний день, що цікаве бачила і т. д.

Бесіда. Час від часу уже в середньому дошкільному віці можна проводити пояснюючі бесіди. Це треба робити під час екскурсій, цілеспрямованих прогулянок, спостережень. Враховуючи вік дітей, бесіда повинна проводитись на близькому й знайомому для дітей матеріалі.

¹ Закінчення. Див. початок в № 3 журналу за 1955 рік.

Для середньої групи рекомендуються бесіди на такі теми: «Як готуються до свят дома, в дитячому садку», «Як прикрашають вулиці», «Про тих, хто працює в нашому дитячому садку», «З ким ви живете дома», «Що робить листоноша, двірник, шофер», «Що ми бачимо на вулиці».

Матеріал для бесіди збирається поступово шляхом спостережень, розгляду картинок, читання художньої літератури.

Бесіда повинна бути побудована так, щоб дати дітям нові уявлення, узагальнити їх наявний досвід. Структуру бесід у середній групі можна поради́ти приблизно таку: збудження інтересу до змісту бесіди; образний початок бесіди вихователем, що створює спрямованість думки дітей; запитання до дітей, які мобілізують їх досвід, спрямовують думку, викликають бажання відповісти; короткі узагальнення вихователя, в яких він підсумовує дитячі висловлювання.

Під час бесіди діти вільно й невимушено ставлять запитання про те, що вони спостерігали, що їх хвилює. Зміст бесіди повинен мати пізнавальний характер і виховувати правильне ставлення дітей до того, що вони пізнають.

Наводимо зразок бесіди про те, як тьотя Даша піклується про дітей.

Для того, щоб викликати у дітей пошану до прибиральниці тьоті Даші і привчити їх стежити за порядком у дитячому садку, вихователька вирішила разом з дітьми провести спостереження за працею тьоті Даші.

Під час спостереження вихователька провела бесіду на тему «Як тьотя Даша піклується про нас».

— Діти, що зараз робить тьотя Даша у нас в кімнаті? — запитує вихователька.

— Миє підлогу, — відповідають діти.

— Подивімося уважно, як тьотя Даша миє підлогу. Чим же вона миє? — запитує знов вихователька.

— Ганчіркою, водою, — кажуть діти.

— А як же саме вона її миє? — питає вихователька дітей. — Подивіться добре.

— Вмочує ганчірку, викручує, а потім витирає ганчіркою підлогу, — навперебій відповідають діти.

— А яка підлога стала після миття? — запитує знов вихователька.

— Чиста, — каже Галя.

— Червона, — говорить Оля.

— І блищить, — додає Вова.

Діти жваво ділилися своїми враженнями.

— А воду вона носить з криниці, — сказав Шурик.

— А для чого ще тьотя Даша носить нам воду? — запитала вихователька.

— Щоб ми купалися і були чисті, — сказала Ніна.

— І квіти поливали, — доповнює Вася.

— От ми уже знаємо дві роботи, які тьотя Даша робить для нас. А може ви пригадаєте, яку ще роботу виконує для нас тьотя Даша?

— Приносить їжу, миє посуд, приносить чистий одяг, допомагає нам застелити ліжка, витирає пил, миє вікна, — навперебій перелічують діти.

— Мити вікна треба дуже обережно, щоб не впасти, а скло витирати так, щоб воно блищало і було чисте, — розповідає вихователька. — На чисті вікна тьотя Даша вішає занавіски. А що тьотя Даша робить на дворі?

— Теж прибирає, — кажуть діти.

— Тьотя Даша робить все, щоб було чисто. Від всякого бруду люди хворіють, і ви можете захворіти. Тьотя Даша піклується про вас: миє підлогу, носить воду, приносить для вас чистий одяг, їжу. Все це вона робить для того, щоб ви росли здоровими, міцними дітьми, — закінчує вихователька.

Звертаючись до дітей, тьотя Даша сказала:

— А якщо ви будете охайними, то мені буде менше роботи.

— Ми будемо допомагати вам воду носити і на дворі сміття прибирати, — говорили діти.

— Добре, діти, — сказала тьотя Даша. — А якщо ви не будете смітити — це буде великою допомогою мені.

— Правильно, діти, будемо допомагати нашій тьоті Даші працювати і додержуватись чистоти, — каже вихователька. Далі вона призначає чергових і пояснює, що їм треба робити.

Після цієї бесіди діти стали помітно охайнішими і намагалися підтримувати порядок у кімнаті. Чергували діти з великою охотою, пам'ятаючи, що вони допомагають тьоті Даші.

Розмова й бесіда є методами, що доповнюють та узагальнюють особистий досвід дитини, роз'яснюють дітям незрозуміле.

Розповідь вихователя. У дітей середнього дошкільного віку вже є достатній запас уявлень про навколишнє соціальне життя, які вони одержали при безпосередньому спостереженні його. При правильному керівництві з боку вихова-

теля діти дістають чуттєві сприймання одночасно з відповідним словом, що означає назву предмета або явища та якості. Так, образ предмета та слово, тісно з'єднуючись, створюють єдине ціле, внаслідок цього у дітей утворюється певне коло уявлень і достатній запас слів, за допомогою якого вони мають можливість висловлювати свої враження та почуття. Тому вихователь, працюючи з дітьми цього віку, може вже ширше використовувати слово для поширення кола уявлень дітей про навколишнє життя. Він має можливість також передавати дітям свої знання та відомості за допомогою розповіді. Вихователь розповідає про факти та події, які діти не мають змоги безпосередньо спостерігати. Ці розповіді повинні бути ілюстровані картинками або супроводжуватись показом аლოსкопу. Зміст цих розповідей повинен бути в межах програмного матеріалу середньої групи.

Про що можна розповідати дітям? Про події з навколишнього життя, які сприяють вихованню моральних якостей дітей. Про працю людей, про речі, що знаходяться навколо дитини, про те, як зробили стіл та стілець, хто і як пошив сукню, як росте хліб, як зробили іграшку, про ті місця, які цікавлять дітей, але де вони побувати ще не можуть: про Москву, про Мавзолей Леніна і Сталіна, про метро, море, ліс тощо.

Розповідь вихователя повинна викликати у дітей інтерес до того або іншого явища, стати стимулом для більш цілеспрямованих спостережень, для відповідних вчинків дітей; розповідь вихователя є способом передачі дітям нових знань. Розповіддю вихователь може закінчити серію спостережень і узагальнити одержані дітьми враження.

Які вимоги ми повинні ставити до розповіді вихователя? Зміст її повинен бути цілком зрозумілим для дітей, відомості, передані в ній дітям, точні і мати виховну цінність. Треба щоб розповідь була простою за формою, всі вирази та слова зрозумілі дітям. Взірцем для таких розповідей можуть бути ділові статті Ушинського, оповідання з книги

Б. Житкова «Що я бачив», яка є своєрідною дитячою енциклопедією. Вихователь повинен розповідати просто, емоціонально.

Текст розповіді вихователь продумує заздалегідь, до заняття.

В дитячих садках м. Києва вихователі почали широко використовувати цей метод ознайомлення дітей з навколишнім життям. Ось що пишуть про це вихователі-відмінники І. М. Плоткіна та Н. О. Красіна.

«Часто,— пише тов. Плоткіна,— я розповідала своїм вихованцям випадки з власного життя. Так, одного разу я розповіла про те, як побачила біля свого будинку сліпого, який заблудився і не міг знайти потрібний дім, та як я допомогла йому знайти його. Мої розповіді діти люблять, і я спостерігаю, що вони іноді мають більше виховне значення, ніж прочитане оповідання з книжки. Я це пояснюю тим, що розповідь від імені учасника події краще сприймається дитиною».

Тов. Красіна пише: «Я розповіла дітям про мое відвідування Красної площі і Мавзолею, про красу сріблястих ялинок, засипаних снігом, про Кремлівську стіну, про щогодинну зміну вартових біля Мавзолею, про бій курантів. Мої хвилювання при розповіді завжди передаються дітям і довго живуть в серцях дітей».

Використання картин для ознайомлення дітей з оточенням. Картина в дитячому садку є найнеобхіднішим посібником. Розгляд картини дає можливість на триваліший час зосередити увагу дитини на будь-якому явищі, виділити найхарактерніше в явищі або предметі, вивчити його. За допомогою спеціально дібраних картин та ілюстрацій ми можемо ознайомити дітей з більш далекими явищами, недоступними для безпосереднього сприйняття.

Ілюстрації і фотомонтажі про життя і працю людей, про наші радянські міста, про вулиці Москви, Красну площу, що розглядають діти, розширяють їх кругозір, дають перші уявлення про могутність нашої держави. Репродукції картин художника Васильєва «Життя В. І. Леніна» допомагають нам ознайомити дітей з деякими епізодами з життя В. І. Леніна, зробити образ Леніна доступним для сприйняття маленькими дітьми.

Велику роль відіграє картина як засіб ознайомлення дітей з працею

дорослих, з якою вони не мають можливості ознайомитися безпосередньо, — праця колгоспників для дітей міста, життя великого міста для дітей з села.

Розглядаючи з дітьми картину, вихователь навчає їх правильно розуміти її зміст. Одночасно він виховує і відношення до змісту картини, створює певний настрій у дитини, навчає її розуміти красу відображеного, якщо це художня репродукція. Подаючи дітям картини з суспільною тематикою, необхідно направляти їх увагу на зображених на ній людей, на їх взаємовідносини, на їх працю. Спочатку вихователь пояснює дітям зміст картини, те нове, чого діти самостійно сприйняти не можуть, далі він провадить розмову з приводу змісту картини, своїми запитаннями спрямовуючи увагу дітей на те, що намальовано, кого намалював художник. Запитання вихователя допомагають дитині встановити взаємозв'язки між окремими частинами картини, активізують творчу уяву дітей.

В середній групі рекомендується для роботи з дітьми такі картини: «Вулиця міста», за допомогою якої вихователь знайомить дітей з вулицею міста та її життям (магазини, регулювання руху, великі багатопверхові будинки); «Зимові розваги» — для уточнення ігор і занять дітей дитячого садка на майданчику взимку; «Дорогі гості» — для ознайомлення дітей із залізничним рухом, вокзалом, залізничним составом: вагонами, паровозом; «Літом у парку» — за допомогою якої діти дістають уявлення про те, як багато зроблено для організації відпочинку дорослих та дітей, уточнюють свої уявлення про сім'ю; «На річці» — для ознайомлення із засобами пересування по воді річними трамваєм; «На демонстрації», на якій зображено, як діти разом з батьками беруть участь у демонстрації (яскрава картина колективного святкування збуджує у дітей перші почуття любові до свого народу).

У виховній роботі в середній групі широко використовується розгляд предметних картинок, який дає можливість вихователю уточнити уяв-

лення дітей про предмет, з'ясувати призначення. Наприклад, розглядаючи картинку, яка зображує вантажну машину, вихователь уточнює призначення кузова, звертає увагу на великі, міцні колеса, уточнює призначення кабіни, лампочок, що освітлюють шлях.

Використовують картини різноманітно—творчо. Вони можуть бути ілюстрацією до розповіді дітей, по картині вихователь сам може розповідати, пояснюючи її зміст. Картину можна розглядати з дітьми, вести по ній бесіду, ілюструвати нею окремі прочитані оповідання.

Ось зразок роботи по картині «На демонстрації» (дитячий садок № 3, вихователька т. Малаєва). Після мовчазного розглядання дітьми картини, вихователь розповідає про її зміст.

«Вчора, повертаючись з дитячого садка, Оля побачила красиво прикрашені портретами і прапорами будинки на вулиці. Оля згадала, що і в дитячому садку гарно прибрало, прикрасили квітами, прапорами портрет любимого В. І. Леніна. Мама сказала Олі, що це всі готуються до святкування Першого травня, що Перше травня це велике і радісне свято, і всі дорослі й діти відзначають його. Дома Оля побачила, що мама приготувала їй нове пальто і червоний прапорець, на якому написано «Перше травня». В день свята Оля встала раненько, швидко одяглася, умилася, зачісалася, зав'язала новий бант. Вона збудила свого молодшого брата Валерика, вбрала його в красиву курточку, нові штани, дала йому в руки квіти, взяла свій прапорець і вийшла з Валериком на балкон подивитись першотравневий парад».

Після розповіді вихователь пропонує дітям самим розповісти, що бачили Оля і Валерик на першотравневому параді.

В процесі розповідання вихователь ставить окремим дітям додаткові запитання: «Чому всім так весело?», «Чи багато людей на параді?», «Що вони несуть у руках?» та ін. Далі розповідають діти.

Після розповіді дітей вихователь коротко підсумовує сказане, підкресливши, що Перше травня радісне, любимо всім народом свято, що всі весело його святкують. В гарному вбранні всі йдуть на парад, там грає музика, танцюють, співають, увечері буває салют.

Вихователь дає дітям завдання: подивитись першотравневий парад і розповісти, що вони там побачать.

Гра як засіб ознайомлення дітей з оточенням. Дитина з раннього віку прагне до пізнання навколишнього життя. Це прагнення вона проявляє у запитаннях, з якими звертається до дорослих, та в грі. Гра — один з найдоступніших видів діяльності, в процесі якої дитина пізнає навколишнє життя, знайомиться з предметами і явищами.

В іграх діти наслідують дорослих, їх трудову діяльність і цим закріплюють враження, одержані з життя, повторюють і закріплюють відомості, одержані від дорослих під час занять. Якщо заняття було проведене цікаво, привернуло увагу дітей, якщо все, що пояснюють і показують дітям, їм зрозуміло, коли заняття дало дитині нові враження, то цілком закономірним явищем буде відображення цих вражень в іграх дітей. Це не значить, що діти точно передаватимуть проведене заняття, але зміст його так чи інакше відобразиться в дитячій грі. Наприклад, граючись в дитячий садок, діти, після ряду спостережень за працею няні і повара, вводять в гру і ці ролі, а не тільки вихователя. Вони починають правильно називати приготовлені поваром страви, знають, що саме робить няня.

Після прослуханих казок діти середньої групи інсценізують сюжет казок, правильно зображуючи характерні особливості звірів, передають їх поведки, їх рухи. Будівельні ігри дітей стають змістовнішими після проведення вихователем багаторазових розглядів різноманітних споруд, різного транспорту тощо.

Цікавішими робляться дитячі будівлі після ряду занять, в яких вихователь вчить дітей прийомів будівництва, прийомів накладення дрібніших кубиків на більші, перекриття тощо.

В одному з дитячих садків Києва вихователька багато разів проводила спостереження трамвайного руху. Вона підходила з дітьми до трамвайної зупинки, звертала їх увагу на те, як поступово трамвай

сповільнює свій хід, підходячи до зупинки, як люди, додержуючи черги, входять у трамвай, як вагоновод дає сигнал, щоб люди чули наближення трамваю; звернула увагу дітей на дбайливе ставлення кондуктора до пасажирів, на те, як він запрошував їх проходити вперед, вказував місця для старших і пасажирів з маленькими дітьми. Вихователька розповіла дітям про те, як обережно вагоновод повинен вести трамвай, як зосереджено дивиться він вперед на дорогу, щоб не трапилось аварії; вказали на сторожа, який посипає рейки на поворотах піском, зазначила, як втомлювалися б люди, коли б не було трамваїв, тролейбусів і їм доводилось ходити на роботу пішки.

Через деякий час гра у трамвай стала любимою грою дітей.

Для правильного відображення в іграх дійсності, для закріплення тих чи інших відомостей вихователь повинен безперервно керувати дітьми. Він повинен допомогти здійснити ігровий задум, розгорнути сюжет гри. Вчасно поставленим запитанням він скеровує ігри, доборою ігрового матеріалу допомагає більш реально відобразити в грі навколишню дійсність.

В ознайомленні з навколишнім світом дошкільна педагогіка широко використовує дидактичні ігри. Вихователь після ознайомлення дітей з явищами суспільного життя шляхом спостережень, оповідань, розгляду малюнків планує різноманітні дидактичні ігри, за допомогою яких він має можливість закріпити та уточнити одержані дітьми відомості, вправляти дітей в оволодінні назв предметів, властивостей та якостей предметів.

Дидактичними іграми ми називаємо такі ігри, в яких вихователь дає дітям певні завдання, наприклад: розповісти по малюнку про працю людини та дібрати на картинках знаряддя її праці, порівняти їх, відгадати загадку, знайти спільне в предметах тощо. Кожна дидактична гра має правила, яких діти повинні додержуватись. Діти, зацікавлені грою, непомітно для себе вправляються в тому або іншому

матеріалі і закріплюють ті або інші знання.

Дидактичні ігри сприяють поступовому розвитку довільної уваги, вони забезпечують активність дітей, дають вихователеві можливість включити більшу кількість дітей в засвоєння програмного матеріалу в легкій, цікавій для дітей формі. Кожна, правильно скерована дидактична гра одночасно з засвоєнням дитиною програмного матеріалу, розвиває у дітей мислення, мову; діти набувають певних навичок, умінь, навчаються спостерігати, порівнювати. Кожна дидактична гра має навчальне, виховне значення.

В середньому дошкільному віці поширені дидактичні ігри з певним сюжетом. Вихователь дає дітям сюжет гри, створює ігрову ситуацію. Це сприяє розвитку дитячої ініціативи, інтересу, активізує мислення та мову дитини. В програмі зазначені такі ігри цього типу: «Влаштуємо ляльці кімнату», «Викупаємо ляльку, покладемо ляльку спати», «Подорож в автобусі». В цих іграх діти вправляються в назві предметів, дій з ними, вчаться першому узагальненню. Дитина в ігровій ситуації з власного інтересу за завданням вихователя легко знаходить мотиви для власної діяльності. Зміст таких дидактичних ігор часто продовжується та широко розгортається в творчих іграх дітей.

Проаналізуємо одну з цих ігор — «Подорож в автобусі».

Вихователь описує гру: «Ми всі ніби їдемо автобусом по нашій вулиці. Кожний з дітей повинен добре подивитися у вікно і розповісти, що він бачить. Можна розповідати: про магазин іграшок, про працю людей, про рух транспорту, про кіоски, які є на нашій вулиці». Гру починає вихователь, цим він подає взірць мови, як треба розповідати. «Я бачу великий будинок; в ньому багато поверхів, широкі, красиві східці, велика червона вивіска, на ній написано: школа № 48, з неї виходять діти з сумками, з портфелями, вони вчаться в цій школі».

Така гра дає змогу вихователю виявити враження дітей після проведених екскурсій та прогулянок по нашій вулиці, уточнити їх уявлення, повправлятися у важких виразах.

Крім таких дидактичних ігор, вихователь для закріплення вражень дітей широко використовує дидактичні ігри-доручення. В таких іграх дітям даються певні доручення: щонебудь зробити, подивитись і розповісти, знайти на дотик який-небудь предмет, відгадати по голосу, хто з дітей покликав, за описом відгадати, кого з дітей намічено.

В програмі даються такі ігри: «Відгадай, хто покликав», «Відгадай, що заховано», «Хто пішов і хто прийшов», «Відгадай, хто це».

Опишемо гру «Подивись та розкажи».

На столі розкладають різноманітні предмети хатнього вжитку: посуд, шкільне приладдя, іграшки та ін. Викликають дитину і дають завдання вибрати з цих предметів все, що треба учневі, щоб піти вчитися у школу, або все, з чого можна пообідати, або все, що можна подарувати маленькій дитині. Дитина повинна відібрати предмети, назвати і описати, сказати, що можна з ними зробити.

Нарешті широко використовуються дидактичні вправи в ігровій формі. Опишемо гру «Що ми робимо» (вправи дітей у вживанні точних дієслів).

Одна дитина виходить з кімнати. Діти придумують, що вони будуть робити, та показують це в рухах: наприклад, чистити щіточкою зуби, підмітати підлогу, збирати посуд зі столу або розставляти столовий посуд для обіду. Дитина повинна відгадати, що вони роблять і чим: збирають ягідки в кошик, розставляють посуд для обіду. Кожна дитина відгадує дві-три дії, а потім її замінюють інші діти.

Вихователь повинен пам'ятати, що він закладає основи майбутнього світогляду дітей — і тому мусить з особливою увагою добирати об'єкти для спостереження та використовувати різноманітні методи для більш глибокого сприйняття дітьми життя.